

УДК 502.31+757

Триснюк В.М. (Україна, Тернопіль)

СУЧАСНІ ЕКЗОГЕОДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ КРЕМЕНЕЦЬКИХ ГІР

В геоморфологічному відношенні досліджувана територія Кременецьких гір поділяється на Подільську височину і зандрову рівнину Малого Полісся [1].

Подільська височина піднята над зандровою рівниною на 80 – 160 м у вигляді чітко вираженого уступу, розчленованого глибокими долинами та ярами. При погляді з півночі на південь це створює враження, що ми знаходимось у гірській країні, тому цей ерозійно – тектонічний уступ назвали Кременецькими горами. На захід від них знаходяться подібні Почаївські гори, які, разом з першими є елементами так званого Гологоро – Кременецького кряжу, що простягається далі на захід і північний захід, до Львова, і далі до Розточчя. Північніше цього уступу збереглися окремі ерозійні останці – гори Замок, Божа та ін. [3,5].

Гологоро – Кременецький кряж складений товщею сенонської крейди, а також вапняками, пісковиками і пісками міоцену, перекритими четвертинними лесоподібними суглинками і лесами. Наявність у міоцені міцних вапняків і пісковиків, залягаючих поблизу поверхні, надає кряжу вид столових гір і сприяє утворенню глибоких каньйоноподібних долин і ярів з крутими, часто обривистими схилами.

З півночі до Гологоро – Кременецького кряжу примикає зандро́ва рівнина Малого Полісся. Вона складена крейдяними і флювіогляціальними відкладами, на поверхні яких в сучасну епоху утворились еолові нерівності у вигляді пісчаних гряд, дюн, бугрів, закріплених лісовою рослинністю. Абсолютні відмітки зандрової рівнини 210 – 230 м, а сусідніх Кременецьких і Почаївських гір - до 400 м [4].

У річкових долинах Вілії, Ікви, Горинки розвинуті заплави та дві надзаплавні тераси. Заплави розвинуті повсюдно. Вони плоскі, рівні, часто заболочені, з численними меандрами і старицями. Абсолютні відмітки заплав знижуються з півдня на північ від 230 до 180 м. I надзаплавна тераса прослідковується у вигляді окремих сегментів шириною до 20-30 м і протяжністю до 0,5 – 1 км. Уступ тераси до заплави чіткий, має висоту від 2-3 до 8-10 м. II надзаплавна тераса сформувалась по обох берегах долин. Має ширину від перших десятків до 200 – 300 м. Поверхня тераси рівна, слабо горбиста, на окремих ділянках розчленована ярами і балками. Уступ від II до I надзаплавної тераси має висоту 5 – 10 м, але не завжди чіткий, в більшості випадків він – похилий, “замаскований” делювіально – пролювіальними шлейфами.

На розвиток сучасного рельєфу великий вплив мають ерозійні процеси розчленування та денудаційні процеси вирівнювання. Вздовж русел рік спостерігається лінійна ерозія з утворенням обривів, стрімких ярів і ярів. Тимчасові потоки на схилах долин і плато утворюють численні яри з V-подібними профілями, з крутими схилами. Їх глибина 8 – 10 м, а ширина верхньої частини 15 – 20 м. Довжина ярів іноді сягає 1000 – 1500 м.

На зандровій рівнині є слабобугристі утворення еолового походження, між якими сформувались широкі заболочені простори. Болота часто зустрічаються і на поверхні заплав.

Із характерних екзогеодинамічних процесів, крім вищеописаних, цікавим є карст. Він притаманний до площ розповсюдження мергельно – крейдяних порід турану і сенону та літотамнієвих оолітових вапняків міоцену. Карстові лійки у розрізі можна спостерігати у крейдяному кар'єрі м. Кременець, а також на околицях сіл Цеценівка і Писарівка. Поверхня крейди нерівна, розмита, має хвилястий характер. Крім ерозійного розмиву на поверхні крейдяних відкладів є численні карстові форми – лійки, понори. Вік карсту, мабуть, доміоценовий, тому що лійки заповнені зеленими глауконітовими пісками і глинами палеогену і безпосередньо перекриті горизонтально залягаючими сарматськими пісками та вапняками. Розміри карстових лійок невеликі: діаметр 6 – 7 м, максимальна глибина 5 – 6 м [2].

Крім древнього карсту є і молодий, сучасний, який розвивається по літотамнієвих вапняках міоцену і зафіксований в районі сіл Старий Почаїв, Мала Іловиця, Жолоби. Це – лійки діаметром до 10 – 15 м і глибиною 5 – 7 м. Нижня частина їх, як правило, заповнена уламками вапняків, пісками і суглинками. Понори і карстові колодязі зустрінуті в районі м. Кременця (Дівочі сльози), де стінки їх покриті кальцитовими натічними формами.

Крім природних екзогеодинамічних процесів, геологічне середовище і геоморфосфера порушені також антропогенними (техногенними) утвореннями – кар'єрами, копальнями (штольня з видобутку вугілля в м. Кременець), відвалами, свердловинами, які винесені на карту сучасної екологічної ситуації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Геренчук К. И. Геоморфология Подолии / К. И. Геренчук // Ученые записки Черновицкого ун – та.- 1950.-вып. 2. -№8.- с 89 -111.
2. Кравчук Я.С. Геоморфология Передкарпаття /Я.С. Кравчук. - Львів: Меркатор, 1999.-188 с.
3. Ковальчук І.П. Геоекологічний аналіз Західного регіону України /І.П. Бондарчук В.Г. Геоморфология УРСР (геологічний розвиток рельєфу УРСР) /В.Г. Бондарчук. - К., 1949. -242 с.
4. Маринич А.М. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование /А.М. Маринич, В.М. Пашенко, П.Г. Шищенко. -К.: Наукова думка, 1985. -225 с.
5. Szafer W. Las i step na zachodniem Podolu /W. Szafer. - Krakow, 1935. – 119 s.